

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A szocialista életmód néhány kérdéséről

A szocialista építés egyik fő célja, hogy biztosítsa az emberek számára az egyre gazdagabb, tartalmasabb emberi életet. Ennek nélkülözhetetlen feltétele a termelés fokozása, az életszínvonal rendszeres emelése, a fogyasztási javak bősége. Ha azonban az anyagi jólét növekedése nem párosul a szocialista elosztás elemeinek következetes érvényesítésével, az emberek politikai, ideológiai, kulturális fejlődésével, ha a szocialista erkölcs normái nem érvényesülnek a szükséges mértékben, akkor az értelmes emberi élet csak utópikus elképzelés marad.

Pártunk XI. kongresszusa összegezte az eddig elért eredményeket, kijelölte azokat a tennivalókat, amelyek a fejlett szocialista társadalom megteremtését, az ember mindenoldalú fejlődését szolgálják. „El kell érni — olvashatjuk a többi között az új Programnyilatkozatában —, hogy a javuló anyagi feltételekkel szocialista módon éljünk. Ezért egész társadalmunk fejlődésének egyik kulcskérdése és nélkülözhetetlen feltétele a tudati viszonyok gyorsabb, erőteljesebb változása, a szocialista erkölcs és életmód általánossá válása”. (Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 512. o.)

E program megvalósításához azonban az is fontos, hogy tisztázzuk az e kérdéskörben felmerülő elméleti és gyakorlati problémákat. Választ kell adni többek között arra a kérdésre, hogy mi az életmód, meg kell határozni, hogy miben különbözik a kapitalista és a szocialista életmód, hogy mi jellemzi a szocialista életmódot és melyek a szocialista életmód mai gyakorlati megnyilvánulásai.

I.

Mi az életmód? Ez a probléma — melynek vázlatos tisztázásával kezdjük fejtegetésünket — nem csupán elméletileg jelentős. Glezerin szerint: „Bármely nagy gyakorlati kérdés sikeres megoldása (például a lakásépítés, a közlekedés fejlesztése, az elosztás, a forgalom és a kereskedelem megszervezése stb.) sok tekintetben attól függ, hogy helyesen értelmezzük-e a szocialista életmód fő vonásait.” (G. E. Glezerin: Az életmód szociológiai kategória. Magyar Filozófiai Szemle 1977/2. 230. o.)

Az életmód körüli viták ma nemzetközileg is egyre élesebbek lesznek. Az a kérdés ugyanis, hogy melyik rendszer kínál értelmesebb, emberibb életet, a szocializmus-e vagy a kapitalizmus, a békés egymás mellett élés időszakában mind nagyobb jelentőséget nyer. Ezért jogosan írta Ágh Attila egyik cikkében azt, hogy a szocialista életmód kialakítása az a döntő momentum, amellyel a kapitalizmussal szemben csatát nyerünk. Mind-ezek a tények ma különösen aktuálisak teszik az életmód problematikáját.

„Az a mód — írja Marx és Engels —, ahogyan az emberek létfenntartási eszközeiket termelik, mindenekelőtt maguknak a készentalált és újratermelendő létfenntartási eszközöknek a mi-benlététől függ. A termelésnek ezt a módját nem szabad pusztán abból a szempontból néznünk, hogy ez az egyének fizikai létének újratermelése. Hanem ez már ezen egyének tevékenységének egy meghatározott mikéntje, egy meghatározott életmódjuk. Az tehát, hogy mik, egybevág termelésükkel, mindazzal, amit termelnek, mind pedig azzal, ahogy termelnek. Hogy tehát mik, az a termelésük feltételeitől függ”. (MÉM. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1960. 3. köt. 35. o.)

A marxizmus klasszikusainak életmódfelfogásával összhangban a mai marxista szerzők közül Günter Hoppe például így

összegezi az életmód tartalmi jegyeit: „Életmódon a marxista-leninista tudomány a munkában, a politikai és társadalmi életben, a családban, a személyi fogyasztás terén kifejtett emberi tevékenység valamennyi alapvető formájának összegét érti. Szociális fogalom lévén, az életmód azt mutatja, hogy az ember miből és hogyan él, mik a főbb érdekei és szükségletei, milyen viselkedésmódok töltik ki életét, milyen viszonyban van más emberekkel a termelésben, a mindennapi életben. Az életmódot a termelési viszonyoknak, a társadalom gazdasági berendezkedésének jellege határozza meg, végső soron az, hogy milyen természetű az anyagi javak termelésének az a módja, amely az egyik vagy másik gazdasági alakulat alapja.” (Günter Hoppe: Az életmód osztályfogalom. Béke és Szocializmus 1976/6.)

Az életmód, mint az idézett meghatározásokból kitűnik, nem elszigetelt társadalmi jelenség, amely néhány jellemzővel körülírható. Az életmód komplex társadalmi jelenség, az ember társadalmi léte által meghatározott és a társadalom összes tényezői hatását gyakorolnak rá.

Ebből mindenekelőtt az következik, hogy nem helyes általában vett életmódról beszélni. Tartalmát tekintve a jelenkor fejlettebb társadalmában vagy a szocialista, vagy a kapitalista termelési módtól függő életmód létezik. A szocialista életmód jellemző vonásai a leglényegesebb pontokon eltérnek az antagonisztikus osztálytársadalmak, mindenekelőtt a kapitalista társadalom keretei között megvalósítható életmódtól. Ha a két elmentés formáció között nem teszünk megfelelően különbséget, akkor közös és általános vonásokként csak olyan másodlagos jegyeket regisztrálhatunk, mint például az, hogy a termelőerők jelenlegi fejlettségi fokán mindkét társadalomban vannak bizonyos technológiai és munkaszervezésbeli egyezések, vagy például az életszínvonal növekedésével bizonyos fogyasztásbeli jegyek hasonlóak stb. Ezek ugyan nem hagyhatók figyelmen kívül, de nem is alkalmasak az életmód lényegének megragadására. A burzsoá ideológusok igyekeznek az életmód terén is a társadalmi rendszerek között fennálló különbségeket lényegtelennek minősíteni. Ezzel egyidejűleg a szocialista országok számára a fejlett tőkésországok árubőségét, a viszonylagos jólétet a kapitalizmus fölényének és követendő mintának beállítani. A tartalmas emberi élethez azonban a fogyasztási javak bőségénél, a burzsoázia érdekeinek megfelelően manipulált szabadidő felhasználásánál többre van szükség. Ezért is lesz egyre jelentősebb az, hogy megmutassuk, milyen életmódmintát kínál az emberek számára a szocializmus.

A termelési mód megváltozásával az életmód átalakul. Ezt követően a termelési viszonyok evolúciójának mértékében fokozatosan tovább változik. Így például a hazánkban élő emberek életmódjában a legdöntőbb fordulatot a proletárdiktatúra győzelme jelentette. A munkásosztály, hatalma birtokában gyökeresen átalakította társadalmi viszonyainkat. A termelési eszközök döntő többséget közösségi tulajdonná tette. Ezzel alapjában aláásta, majd megszüntette a kizsákmányolás lehetőségét. Ennek következtében létrejött a szocialista életmód kialakulásának objektív feltétele. Az azóta eltelt idő alatt további mélyreható változások zajlottak le társadalmunkban, amelyek az új életmódformák elsajátításának egész sorát tették szükségessé. Szemléltetően szóljék erről a parasztság legtömegesebb rétegének, a szegény-parasztságnak az elmúlt évtizedek során bekövetkezett életmódváltozása. E történelmi csoport 1945 előtt magántulajdonban lévő földbirtokon dolgozott. 1945 után, a földreform sikeres végrehajtásával a nincstelen parasztság földhöz jutott és egyénileg gazdálkodott. 1962-ig befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Ekkor a tsz-tagok, a bevitt földeken közösen gazdálkodtak. Majd a tsz-ek megerősödése, területi összevonása újabb jelentős változást hozott a parasztság életében. Ma a termelőszövetkezetek további megszilárdítása, a csoporttulajdon megerősítése van soron. Természetesen a termelési viszonyok fejlődése a

mezőgazdaságban ezzel nem zárult le. A tulajdonviszonyokban bekövetkezett változásokkal együtt járt a termelés feltételeinek megváltozása is. Mindez szükségszerűen magával hozta a parasztság életvitelében, életmódjában bekövetkezett állandó módosulást. Ez nem mehetett végbe minden zökkenő nélkül. A hagyományos paraszti életmód ugyanis sok konzervatív elemet tartalmazott, ezért nem tudta kellő tempóban követni az objektív feltételek gyors változását. Mindennek közvetkezményeként a megszokott életmódot csak lassan kezdte kiszorítani az új.

Az egyes termelési módon belül sem beszélhetünk egységes életmódról. A buzsoázia életmódja pl. nem csupán eltér, hanem ellentétben is áll a proletariátus életmódjával. Az életmód ily módon a termelési viszonyokban megalapozódó osztálykülönbségekkel van szoros összefüggésben. S miután az osztálytársadalmak termelési viszonyai osztálytartalmúak, az életmód az osztálytársadalmakban mindenkor osztályjellegű.

Az épülő szocialista társadalomban fellelhető életmódok sem azonosak a szocialista életmóddal. Társadalmunkban ugyanis megtalálhatók még mindazok az életmódok, amelyek az átmeneti korszak jellegéből következnek, így pl. a polgári, kispolgári, paraszti életmód maradványai stb. A szocialista életmód azt az életvitelt tartalmazza, ami a haladó emberek, mindenekelőtt a munkásosztály legjobbjait jellemzi.

Természetesen nem szabad megállni a makrostruktúrájánál, az osztályviszonyoknál. Egy-egy osztályon belül is jelentős különbségek lehetnek az életmódban. Előfordulhat egyenlőtlen fejlődés akár egyetlen ember életmódjában is (pl. magas szakismeret, alacsony szintű közéletiség). Ezért a reális összkép kialakításához a társadalom mikrostruktúrájának megismerésére is törekedni kell.

A szocialista életmódot a munkához való pozitív viszony, a közéletben való aktív részvétel, a szabad idő kulturált, tartalmas, értelmes eltöltése jellemzi. Ezek az életmódelemek egymással dialektikus kölcsönhatásban vannak, hatnak egymásra és feltételezik egymást. Viszonylagos önállóságuk következtében azonban lehetséges, hogy egyes területek fejlődése elmarad, vagy megelőzi a többit. Ezért fontos tisztázni, hogy az egyes elemek milyen jelentőséggel bírnak az életmód egészének fejlődése szempontjából, melyek közülük a legfontosabbak, amelyek a többit alapvetően meghatározzák.

A szocialista életmódban ezt a kitüntetett helyet a munka foglalja el. A munka a szocialista életmód legfőbb eleme, meghatározó tényezője, minden érték forrása, az ember céltudatos alkotóképessége kibontakozásának eszköze. A munka közösségi, társadalmi tevékenység, ezért a munka az alapja és kiindulópontja a szocialista életmód másik legfontosabb elemének, az ember közéletiségének, társadalmi aktivitásának is. Az említett életmódelem determinálja a szocialista életmód többi részét, a szabad idő kulturált, tartalmas eltöltésének különböző formáit.

II.

Hazánkban győzött a szocialista forradalom, megszilárdult a proletárdiktatúra, leraktuk a szocializmus alapjait. Közvetlen célunk a fejlett szocialista társadalom megteremtése. Ebben a történelmi szakaszban fontos feladatunk a szocialista életmód kialakítása. A szocialista életmód megteremtésének kezdeti lépéseit megtettük. Fejlődő szocialista gazdaságunk talaján kibontakozóban vannak azok az életmódformák, amelyek megfelelnek céljainknak. Ha a múltat tekintjük, el kell ismernünk, hogy óriási a fejlődés. Amit eddig a szocialista életmód terén elértünk, az optimizmusra ad okot. Azonban, ha az eredményeinket a lehetőségeinkhez mérjük, be kell látnunk, hogy nem kevés a lemaradás. A szocialista életmód megteremtésének bár objektív alapja a szocialista viszonyok állandó továbbfejlesztése, nem valósul meg automatikusan. Végigviteléhez a szocialista tudatosság alapján nyugvó tevékenységre van szükség. Ezért fontos feladat az, hogy feltárjuk azokat a jelenségeket, amelyek lassítják egy tudatosabb, szocialista elveken épülő életmód megvalósulását. De a negatív jelenségekhez való kritikai közelítésen túl fontosabb feladat jelenlegi viszonyainkban már meglevő, az emberek cselekvésében, gondolkodásában reálisan jelenlevő pozitív tendenciák megragadása, és az, hogy a kívánatos mellett a továbbfejlesztés lehetséges útjait megismerjük.

Az életmód kutatásával egyre inkább a társadalomtudományok egész sora foglalkozik: a szociológia, a filozófia, a pszichológia, a pedagógia, az etika, esztétika stb. A gyorsabb ütemű előrehaladás csak e tudományok tervszerű együttműködésétől várható.

Az új életmód kialakítása azonban nemcsak és nem elsősorban elméleti kérdés. Ezért ennek felelőssége nem hárítható egyedül a tudományokra. Az életmód mindenekelőtt a társadalmi gyakorlatban alakul. A társadalomtudományi kutatásoknak ezért számba kell venniük a gyakorlatot elemezniük kell megnyilvánulásait, általánosítaniuk kell megjelenésük, elterjedésük, fejlesztésük törvényszerűségeit.

A jelen fejlődési szakaszban a szocialista termelési módon belül speciális új problémák keletkeznek. Az új szocialista életmód kialakítása ezek feltárását és megfelelő megoldását igényli mind a munka, mind a közélet, mind a szabad idő tartalmas eltöltése terén.

Társadalmi előrehaladásunk során a szocializmus fejlődésének extenzív szakasza lezárult. Ezen túl kibontakozóban van a tudományos-technikai forradalom. Újfajta eszközök, újfajta termelési eljárások, eddig ismeretlen anyagok alkalmazása, az ismeretek bővítése, a magasabb szakértelmet, a termelési folyamatok áttekintésének képességét igénylik. Ez megköveteli a munkához való viszony mélyreható módosulását.

Milyen irányban lelhető fel e problémák megoldása? A szocialista életmód milyen jellegű fejlesztésére van szükség?

A szocialista életmód munkatevékenység-oldalának fejlesztésére vonatkozó egyik gyakorlati választ a kibontakozó szocialista brigádmozgalom adja. Az ember tevékenységének legfontosabb eleme a munka. Úgy is mint a szükségletkielégítés eszköze, úgy is, mint a legfőbb szükséglet maga. Ez utóbbi azonban még csak tendenciájában van jelen, mert bár a szocialista társadalomban az elidegenedés megszűnik, a munka nem válik mindenki számára szükségletté. Mégis, Lenin, a szocialista építés feladataival foglalkozó írásaiban kiemelkedően fontosnak tartotta megfigyelni, számba venni, jelentőségének megfelelően értékelni azt a nagy változást, „amikor a kényszerű munkát felváltja a magunknak végzett munka, óriási, országos méretekben (bizonyos fokig nemzetközi, világméretekben) tervszerűen végzett munka”. (Lenin összes művei, Kossuth Könyvkiadó, 1972. 35. köt. 197. o.)

A szocialista életmód kialakításában ma megkülönböztetett helyet foglalnak el a szocialista brigádok. Jelentőségüket nem lehet eléggé hangsúlyozni. Mindenekelőtt a termelés terén játszanak fontos szerepet, de hatásuk messze túlmutat a termelés szféráján. Kiterjed az erkölcsi, a politikai, a kulturális viszonyokra is. A szocialista brigádmozgalom újabb bizonyíték arra, hogy a munkásosztály méltó a társadalom vezetésére, mert szervezethez, fegyelméhez, a közösség iránt érzett felelősségtudata, cselekvőkészsége a társadalmi haladás első számú hordozójává avatja. A szocialista brigádmozgalom a munkásosztály kezdeményezésére jött létre, s életképességét mutatja, hogy már a parasztság is csatlakozott a mozgalomhoz, sőt egyre gyakoribbak a szellemi dolgozókból alakult szocialista brigádok. A mozgalom fejlődésének újabb szakaszába jutott azzal, hogy a csepeli munkások által kezdeményezett versenymozgalom, melyet a világ első szocialista társadalmi fennállásának 60. évfordulója tiszteletére indítottak, nemzetközi méreteket öltött. A szocialista brigádok az elindító a kommunista szombatoknak, szervezik a DH-mozgalmat, az újitómozgalmat, vagyis mindazokat a mozgalmakat, amelyek a bennük résztvevőket a felelősséggel végzett munkára serkentik, ami a tevékenységnek valóban értelmet ad, ami az egyén számára közvetlenül belátható közösségi érdeket képvisel. A szocialista brigádokban a közösség felelősséget vállal minden tagja egyéni fejlődéséért, az egymás segítése, támogatása általános gyakorlattá válik, s a tanulás beépül a mindennapok értékrendjébe. A szocialista brigádok további életmódformáló szerepe abban van, hogy tagjai nemcsak a munkában, a tanulásban, politikai tevékenységükben, hanem a pihenés, a szórakozás megszervezésében is támogatják egymást, s ezt kiterjesztik a családtagokra is.

A szocialista brigádmozgalom újabb lendületet kapott a szocialista brigádvezetők ez év áprilisában megtartott V. ország-

gos tanácskozása idején. Már az előkészületek időszakában a tanácskozás tiszteletére újabb vállalások, versenyfelhívások történtek, új mozgalom született, ezáltal nagyon eredményesen járultak hozzá az ideai gazdasági eredményekhez.

A brigádmozgalom az elmúlt években tömegmozgalommá vált. Az országban több mint 150 ezer szocialista brigád van, tagjainak száma meghaladja az egymillió-nyolcszázetret. Ezért a tanácskozás állásfoglalása — melyben a küldöttek magukénak vallják pártunk politikáját, az MSZMP XI. kongresszusán kitűzött célokat, a fejlett szocialista társadalom építésének programját —, óriási jelentőséggel bír. Célul tűzték ki, hogy fejlesztik tevékenységüket a munkában, a művelődésben. A közéletben. Javitani kívánják a munkafegyelmet, a kezdeményezőkézséget. növelni a felelősséget. Felhívták a brigádokat a minőség javítására, a takarékosagra, a határidők betartására, az újitómozgalom továbbfejlesztésére. Tovább kívánják fejleszteni az üzemi, munkahelyi demokráciát annak érdekében, hogy erősödjék a kollektivitás. Gyorsabb ütemű előrehaladást hirdettek a közösségi gondolkodásban. a szakmai, politikai és általános műveltségük fokozásában, életük szocialista módon való alakításában.

A tanácskozás óta eltelt időszak igazolja, hogy a szocialista brigádmozgalom helyes úton jár. A munkásosztály legjobbjai vezetésével és részvételével képes az élet minden területén a szocialista vívmányok erősítésére.

A szocialista életmód szerves része a tudatos. közösségi, közéleti tevékenység. Noha a szocialista termelés a szocialista módon végzett munka alapja és kiindulópontja a közösségi magatartásnak, közéletiségnek is, ez önmagában még nem elegendő. A munkahelyen és azon túl is szükség van arra, hogy az emberek felelősen, a társadalom és benne saját közösségük ügyei iránt elkötelezetten cselekedjenek.

A szocialista közéletiség fejlesztését a jelen időszakban különösen fontosá teszi az a körülmény, hogy a történelmi küzdőtérrel lassan kilép az a nemzedék, amelynek a felszabadulás előtti és a felszabadulást követő nagy forradalmi átalakulás még közvetlen élményt jelentett, ezért a szocializmus megteremtésében, építésében, védelmében szilárd elkötelezettségről és önzetlen áldozatkészségről tett tanúbizonyságot. A most felnőttkorba lépő generációnak nemcsak a felszabadulás, hanem már 1956 is történelem. Ezért különös figyelmet kell fordítani arra, hogy megismerje, értelmileg és érzelmileg is azonosulni tudjon népünk küzdelmes harcával. A jelen nehezen megoldott kérdései közé tartozik, hogy miképpen lehetne aktivizálni a fiatalság széles rétegeit. Ezen túl persze a már felnőtt nemzedék aktivitásának további fokozása is feladatunk marad. Így a szocialista életmód szempontjából is lényeges probléma, hogy hogyan lehetséges megvalósítani az öngazgatásra való fokozatos áttérést?

Mint az élet más területén, itt is megjelentek már azok a csírák (tanácsrendszer, népi ellenőrzés, munkásörtség stb.), melyek kiszélesítésével, tartalmasabbá tételével a szocialista életmódot e téren is továbbfejleszthetjük.

A közéleti tevékenységre mint a szocialista életmód szerves részére vonatkozó problémák és megoldásuk körvonalai szintén a gyakorlatból nőnek ki. A szocialista demokrácia kiszélesítésével: így például a tanácsok népképviselői szervének növekedése, a népi ellenőrzés körének kiterjedése, a párt-, a szakszervezet, a KISZ-szervezet tartalmasabb, demokratikusabb tevékenysége révén. A szocialista közéletiség fejlesztésének egyik legfőbb színtere ma a munkahely. Itt fogalmazódnak meg a közös célok, amit együttes erővel lehet csak megoldani. Itt válik érthetővé, hogy a közélet és a magánélet elválaszthatatlanok. A munkát örömmel végző, sikerélményekben gazdag ember kiegyensúlyozott lesz magánéletében is, az értelmetlen, szervezetlen munka, amely a munkahelyi konfliktusok egyik forrása. feszültséget teremt az emberben és a magánéletét is negatív befolyásolja. Ugyanakkor a magánélet kiegyensúlyozott vagy diszharmonikus volta szintén visszahat a munkatevékenységre.

A munkahelyi légkör javítása, a munkahelyi közélet fejlesztése érdekében szükséges az, hogy lehetővé tegyünk a dolgozóknak a termelésbe, a termelés irányításába, szervezésébe és ellenőrzésébe való bekapcsolását; elsősorban a munkahelyi demokrácia fórumai révén. A munkahelyi demokrácia pedig a szocialista demokrácia fontos területe, amely biztosíthatja, hogy a

dolgozók közvetlenebb kapcsolatba kerüljenek a szocialista hatalommal.

A termelőerők fejlődésének eredményeként ma már a fogyasztási javak egyre nagyobb tömege áll a társadalom rendelkezésére. A fogyasztási javak bősége és választéka nincs ellentétben szocialista éveinkkel. Reális problémának látszik azonban, hogyan használjuk fel a megtermelt javainkat úgy, hogy azok mindinkább a gazdag emberi élet feltételeivé váljanak, s ne egy értelmetlen „fogyasztói társadalom” felé sodorjanak. A tartalmas emberi élethez mindenképpen alapul szolgálnak azok a tárgyak, eszközök, amelyek keretét képezik az emberi tevékenységnek, biztosítják a kényelmet, a zavartalan pihenést, a nyugodt családi élet tárgyi feltételeit. Ezek a tárgyak, eszközök, dolgok a személyi tulajdon kategóriájába tartoznak. A munkával szerzett személyi tulajdon birtoklása tehát a szocializmus jellemző vonása. A munkából származó személyi tulajdon gyarapodásának korlátozása esetén az anyagi ösztönzés értelmetlenné válna. Erről pedig ma még nem mondhatunk le (kivéve azokat az eseteket, amikor a megszerzett személyi tulajdon a spekuláció eszközévé válhat és munkánélküli jövedelemhez segíti hozzá birtokosát. Ezért lehet egy családnak csak egy lakóháza, egy hétféle háza stb.). A személyi tulajdon törvényeink és erkölcsi normáink szerint csak munkából származhat. Az így szerzett személyi tulajdon a szocialista életmódnak fontos tényezője.

Nem lehet azonban egyetérteni azokkal, akik a személyi tulajdonuk gyarapításában anyagi lehetőségeiket meghaladó célokat tűznek ki maguk elé, s ezek megvalósítása érdekében elemi szükségleteikről is képesek lemondani. csak azért, hogy valamely tárgy birtokosai legyenek, s ezáltal különbnek érezhessék magukat más embereknél. Ha tehát a személyi javak birtoklása, akár autó, hétféle ház, vagy költséges öltözködés, akár a drága külföldi utazás öncéllá válik és nem a személyiség gazdagodását, hanem eltorzulását eredményezi, akkor bár az esetek többségében a javak saját munkából származnak, nem segítik elő, hanem kereszteszik és aláássák a szocialista életmód fejlődését. Ezért lép fel egyre határozottabban az ilyenfajta tendenciákkal szemben az állam, a tudatos szocialista közösség.

A fogyasztási javak gyarapodása és a szabad idő növekedése szinte egyidőben, egyetlen folyamatban megy végbe. A szabad idő növekedésének óriási előnyei mellett azonban megvanak a veszélyei is. Felhasználásának alapvetően két iránya lehetséges. Szolgálhatja az ember gazdagodását, a személyiség kibontakozását, a szocialista ember mindenoldalú fejlődését. De helytelen eltöltése az ember energiáinak eltékozlásához, végső soron elembertelenedéséhez vezethet. Ezért fordítanak a szocialista társadalomban nagy figyelmet a szabad idő helyes felhasználására. A szocialista életmód jellemzője a szabad idő tartalmas, kulturált felhasználása. Ez magába foglalja az ember szellemi képességeinek kiművelését, a kulturális fejlődést, az ember aktív pihenését.

Mind a munka, mind a munkahely, mind pedig a politika életmódra gyakorolt hatása akkor bontakozik ki céljainknak megfelelően, ha az emberek műveltek. Ezért a személyiség általános kulturáltságának emelése fejlődésünk jelenlegi szakaszában kiemelkedően fontos szerepet kap. Részben a tudományostechnikai forradalom vívmányainak általánossá tételében, részben a szocialista demokrácia kiszélesítésében. Mert a tudatlan ember nem képes a korszerű termelésre, de kívül marad a politikán is. Céljaink eléréséhez tehát minden lehetséges eszközzel elő kell segíteni a műveltség terjedését és elmélyítését. Ennek előfeltétele az, hogy olyan közfelfogás alakuljon ki, amely nagyra értékeli a tanulást, a művelődést és serkenti a tartalmas szórakozás iránti igények kifejlődését.

A szocialista életmód megteremtése és továbbfejlesztése az embert szolgálja, elősegíti az egyre gazdagabb emberi élet kialakulását. Az e téren elért eredményeink erősítik társadalmunk szocialista jellegét. Ezen túl meggyőzően bizonyítják a szocializmusnak a kizsákmányoló társadalmak fölötti magasabbrendűségét.

Bacsó Piroška

„Dolgozni csak pontosan, szépen...”

1.

— Tudja, dolgozni csak egyféleképpen lehet: jól. De úgy, hogy abban a munkában legyen benne az ember szíve-lelke, becsülete.

— Szóval, minden ember eredendő tulajdonsága, hogy mindig és mindenkor legjobb tudása szerint tegyen eleget a rábízott feladatoknak?

— ...Én se egyiket, se másikat nem állítom. Csak magamról beszéltem. Nem kell magának bizonygatni, hogy ahány ember, annyiféle... Meg az sem mindegy, milyenek a körülmények.

Ősz hajú, éles tekintetű mesterrel váltjuk a szót a műhely sarkában felállított lóca szélén, reggeliidőben. Két harapás között válaszol az öreg, komótosan megrágyva szót-falatot egyaránt. Ötvenkilenc éves, lakatos... meg mindenese. Ha kell, villanyt szerel, hegeszt, esztergál, dolgozik maró- és gyalugépen is, ha a szükség meg a munka gyorsasága megköveteli. Amolyan cizmester.

— A múltban hol dolgozott?

— Fent Pesten egy maszeknál, két-három évig. De otthagytam, hazajöttem, s azóta egyfolytában itt vagyok.

— Nehéz volt a munka?

— Dehogy! Csak a légkör; az állandó idegesség meg a hajszja. Müller úr rosszabb volt, mint egy rabszolgatartó.

— És most?

— Hát, hajtani hajtunk most is. De most önmagamot nógatom állandóan, ennyi idő fejjel is.

— Miért?

Bekattintja a módszeresen megtisztított bicska pengéjét, zsebre dugja, és Kossuth-tal kínál. Rágyújtunk.

— Hogy miért...? — fújja az ajtónyílás felé a füstöt. — Hát mert az ujjam hegyében is magaménak érzem ezt a mostani világot. Tudja, ha fel akarjuk építeni a szocializmust, márpedig előbb-utóbb megcsináljuk, bár tudom, én már nem sokat tehetek érte, akkor mindenkinek meg kell nyomni a gombot. Csak úgy lesz jobb és még jobb a mi életünk.

— Brigádban dolgoznak?

— Abban. Kétszeres aranykoszorúsban. — Akkor a szocialista módon dolgozni...

Nem hagyja tovább folytatni gondolatot, szinte ingerülten szakít félbe.

— Megmondtam már: dolgozni csak egyféleképpen lehet. Én most sem azért végzem jól a dolgom, mert szocialista brigádtag vagyok. Én így szoktam meg, vagy ezt örököltem, vagy mit tudom én...! Én a múltban sem adtam ki soha egyetlen rossz munkadarabot sem a kezem közül — mondja, és bakancsos lábával rátapos a körmére égett cigarettacsikkre.

2.

Tény: manapság, a szocialista brigádmozgalom megerősödésével, mindinkább hallani (sokszor már frázisszerűen ismé-

telgetni) a hármas célkitűzés közül az egyiket, a „szocialista módon dolgozni”-t. Termelési tanácskozáson ültem, a legutolsó sorok egyikében. A beszámolót tartó üzemvezető a tervszámok ismertetése után felsorolt néhány olyan brigádot is, amelyeknél kisebb-nagyobb lemaradás van a „bázishoz” és a tervhez is viszonyítottan. „Mert a munkafegyelem, elvtársak, a munkaintenzitás” — kezdte nevelő hatásúnak szánt eszme-futtatását, és sorolta, gyakran a megszokottnál is nagyobb hangerővel, azokat a hibákat, amelyeket mielőbb ki kell javítani. „Mert csak így lehet betartani a szocialista módon dolgozni jelszót!” — zárta valamiképpen így a legalább hatvan-hetven emberhez szóló dorgálást. „Az anyád...!” — káromkodta el magát félhangosan egy mellettem ülő, aztán úgy félíg felém fordulva dühöngött: „A munkafegyelemről papol, ahelyett hogy arról beszélne, mért nem tudtuk hozni a tervet... Mert nem biztosítják az anyagot, néha félórát állunk, aztán meg ömlesztik dögivel, jön a kapkodás, a selejt. Neki kéne meg a művezetőinek jobban megszervezni a dolgokat, nem csak állandóan nyomni a süket szöveget. Dolgozánk mi szocialista módon, ha azok ott fent az irodákban is hasonlóképpen cselekednének.” „Az előttünk álló feladatok nagyságáról” szövegét az üzemvezető, amire már jószereivel senki sem figyelt. Nem beszélgethetnénk el néhányukkal ezekről a dolgokról? — kérdeztem. Dehogynem, szívesen. Aki helyben lakik, úgysem rohan haza, mint egy örült. Össze szoktunk ilyenkor jönni mindig egy kis „pótbeszélgetésre”.

Hát egymás szavát érteni bizony nehéz. Csak itt a sarokasztalnál van némi nyugalom, mintha a vastag cigarettafüstű levegőn át már megszűrve érkezne el hozzánk a féldecisek, söröskorsók egymáshoz ütődő zaja. Jó háromszáz méter ide a gyár, sétálva tettük meg az utat, még a termelési tanácskozás hangulatában. Élesek, élőbbek, keményebbek voltak akkor még a szép, kerekded formába ugyan nem öntött, de annál tartalmasabb mondatok. Most meg? Tíz-tizenöt perce ülünk már anélkül, hogy valamire való gondolat is elhangzott volna. Mondom is:

— Elcsendesedtek.

— Tudja, elpilledünk ilyenkor egy kicsit. Kell legalább egy fél óra, hogy a nyolcórás hajtás meg egy ilyen kiadós eszme-futtatás után „regenerálódjon” az ember — mondja egyikőjük. — De ha magának olyan sürgős, hát boncolgathatjuk azt a „szocialista módon dolgozni” témát. „Boncolgatni” kezdünk. Háromnegyede hat is elmúlt már, amikor egyikőjük, K. Z. negyvenegy éves brigádvezető a homlokára csap:

— Atyaúristen, már otthon kellene lennem! Megöl az asszony, mert fodrászhoz akart menni, s ígértem, legkésőbb ötkor átveszem a gyerek őrzését. No, de most már mindegy — szól, és marad még egy fél órát.

Mondom, meglehetősen hosszán beszélgettünk így heten arról, mit is jelent szocialista módon dolgozni. Végül is — mert minden egyes gondolatot papírra vetni

szinte lehetetlenség volt — maradt az elhangzottak összegzése: „Végkövetkeztésként” — kezdjük előbb a végén! — a következő lehetne a szavaik nyomán leírni: szocialista módon dolgozni nem jelent mást, mint pontosan, a tőlük telhető legnagyobb munkaintenzitással, tudásuk legjavát beleadva végrehajtani a rájuk bízott feladatokat. Amihez természetesen, hiszen a munkás a nagyüzemi lánc egyetlen szeme csupán, szükségeltetik még a jó szervezés, a jó gép és szerszám és a többi, és a többi...

— De mindez így sem igaz! — igazított rajta I. M. huszonkilenc éves esztergályos, aki egyébként meglehetősen magas szintű közgazdasági ismeretekről is tanúbizonyságot tett e rövid idő alatt is. — Nem, nem igaz — hangsúlyozta nyomatékosan, társai kérdő pillantására válaszként —, mert nemcsak a szocialista termelési viszonyok között, hanem a kapitalista iparban is így kell dolgozni, és így kellett régebben, a felszabadulás előtt is. És nem lesz ez másként a jövőben sem.

— Akkor...? — vágott szavaiba valaki. — A szocialista módon dolgozni témát nem lehet elválasztani a szocialista módon élni követelményétől sem. Mert hiába vagyok én itt bent a gyárban a világ legjobb szakembere, de ha otthon ütöm-verem a feleségem, állandóan részegen járok haza, kurvák után koslatok, no, akkor...? — nézett most már ő körül társai arcán.

Pillanatnyi lett csak az asztaltársaság csendje, mert az erősen kopaszodó, aranykeretes szemüveget viselő és négyszeres aranykoszorús brigádvezető K. I. a söröskorsót kocogtatva ujjával, azonnal rákontrázott:

— Akkor pedig ez már a szocialista ember típusát is jelenti.

— Szép, hangzatos szólam — vetette oda foghegyről a mellettem ülő, még a negyvenen inneni férfi. — Szocialista embertípus — ismételte. — Azért mert te, vagy te, vagy én rendesen, becsületesen dolgozunk, mindent megteszünk a családért, a gyárért, a nagyobb közösségért, tanulunk, tudjuk, mi történik nálunk s a nagyvilágban, már szocialisták vagyunk? Nem, édesapám, mi csak egyszerűen rendesen, becsületes tagjai vagyunk a társadalomnak. Szerintem elpuffogatott frázis ez a szocialista embertípus megfogalmazás.

Nem tudom, szűkre szabott idejű belső önvizsgálódás futott-e végig partnereim agyán, de most hosszabb lett a hallgatás. Ki a sörbe kortyolt, ki újabb cigarettára gyújtott, ki meg csak úgy bámulta a kocás abrosz rojtosodó szélét, mintha erősen gondolkodnék az elhangzottakon.

— Az istenit! — nézett aztán rám K. Z. — Tudja, hogy nehezett kérdezett tőlünk?! Mert csak első hallásra tűnik olyan egyszerűnek ez a „szocialista módon dolgozni” megfogalmazás. Azt hittem, annyi brosúra elolvasása, meg pártoktatás után kisujjamból rázom ki a választ...

3.

Feltett kérdésünk változatlan, a válaszok azonban... No, de lássuk őket!

1. — Maszek autószerelő vagyok, nem szükséges, hogy kiírja a nevem. Ha meg-

teszi, beperelem, vagy letagadom, hogy velem beszélgetett... Szóval, először is a szocializmusról. Hát ez nekem jól jött. Annyi már az autó, s következőképpen a munkám is, hogy csak győzzem. Ismétlem, jó dolog ez nagyon, csak ne kellene annyi adót fizetni. A munkáról meg? Tudja uram, én csak egyféleképpen dolgozhatok: jól. Mert ha elkapkodok valamit, összecsapom a melót, ugrott a kuncsaft. Nálunk pedig ez tudja, mit jelent? Szétviszik egymásnak a szöveget, hogy ehhez meg ehhez a pasashoz ne vidd a kocsidat, mert az enyémet is a múltkor... Szóval, keményen tartani kell a színvonalat, pláne akkor, ha az emberhez főorvos, meg más fejes is jár. De hogy válaszoljak most már... Szerintem szocialista módon dolgozni annyit jelent, mint hogy támogatni ezt a rendszert, hű lenni hozzá, és úgy melózni, hogy annál jobban már ne is lehessen.

2. Ízületi bántalmak, meg egyéb, általa hosszan sorolt betegségek miatt időnek előtte nyugdíjazott bányásszal váltottuk minap a szót, hogy erdei kóborlásunk során véletlen összetalálkoztunk. Leültünk a zöld mohára, hátunkat nekivetettük egy-egy fának és rágyújtottunk. Ő kérdezett előbb, hogy vagyok, min dolgozom mostanában. Mondtam neki, ilyen meg ilyen témához gyűjtöm az anyagot, de nehezen áll össze belőle valami. „No, én erre tudnék neked egy ellenpéldát mondani” — nézett rám, s botjával megpiszkálta maga előtt a füvet. „Aztán mi lenne az?” kíváncsiskodtam. „Mondom, ha hallgatod”. Bólintottam. „Tudod, jónevű bányász voltam, sokan ismerték a nevemet, én is szocialista brigádvezető voltam. Akkor, nem olyan sok évvel ezelőtt, a szocialista módon dolgozni nekünk nem jelentett mást, mint hogy mennél hosszabb vágatot kihajtani egy-egy műszak alatt. Szóval, csak a százalék számított, de az istenesen. Most meg

tudod, el-eljárógatunk le az Alföldre nagy-gazdaságokba, meg egyéb helyekre. Az aranybányába.”

— Aranybányába?

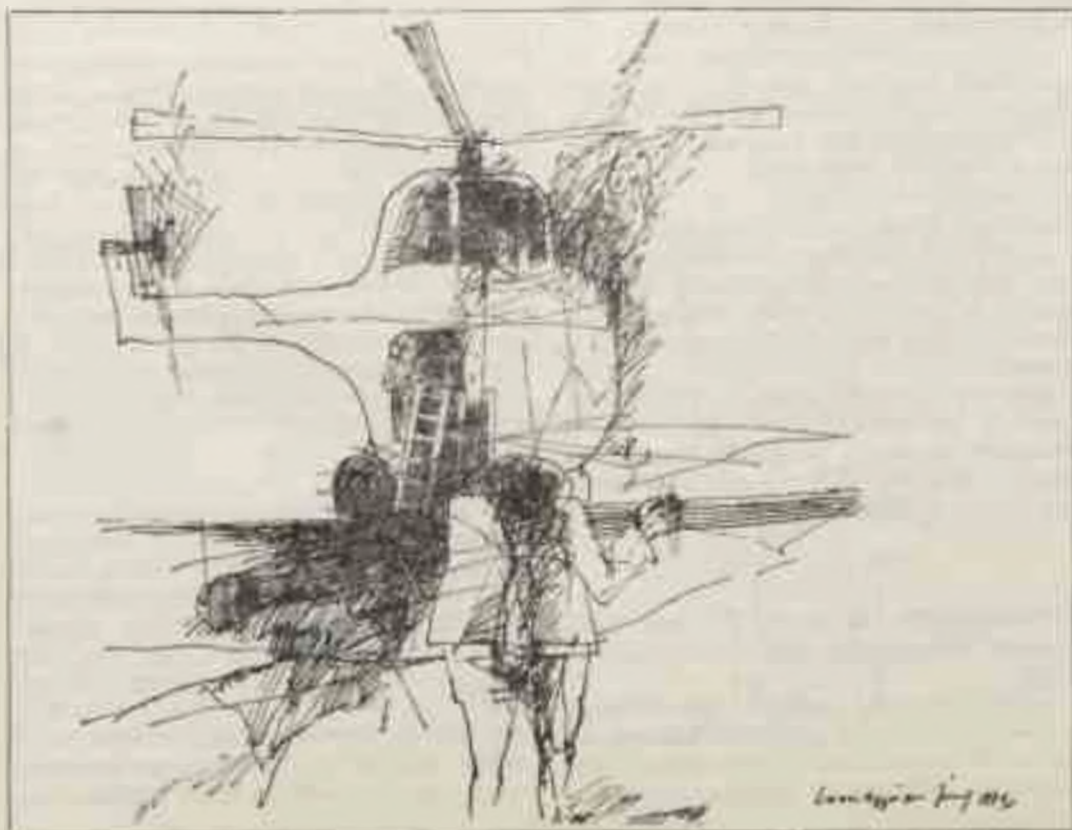
— Így nevezzük ezeket a néhány hetes lentléteket, mert a néhány év előttihez képest semmi-munkával annyit keresünk majdnem, néha többet is, mint a nyugdíjunk. Pedig az sem kevés, képzelheted... Honnan az istenből van ezeknek pénzük, olyan tengi-lengit így megfizetni...? Pedig mi itt a bányamunkával, meg ők ott a nagysíkságon egyként a szocializmus építéséhez járulunk hozzá. De tudod, mert én most már igen, milyen különbség lehet az ország más-más részein levő gyárakban, termelőegységekben, a szocialista módon dolgozni értelmezése között...

3. Mi komplex szerelőbrigádban dolgozunk, én hegesztő vagyok. Tudja, egymás keze alá hajtunk, elképzelhetetlen, hogy valaki is trehány, hanyag, szeleburdi legyen, mert annak valamennyien isszuk a levét. Én is, a másik is. Szóval, mi valahogy úgy vagyunk, hogy mindenki egyért, egy mindenkiért. Nálunk ez jelenti a maga által emlegetett „szocialista módon dolgozni”-t.

Fiatal gyáregységünk dolgozóival tovább beszélgettünk még. E rövid szünet után akrobatát megszégyenítő pózban munkához látott, az egyik legnehezebbhez: feje felett szikrázott, patakzott az elektroda tüzesője. Mikor végzett, letette a védőpajzsot, és az eddig elmondottakhoz még hozzátette:

— Tudja, valamit elfelejtettem az előbb. Nem csak a mi pénzünkért próbálunk szinte félelmetes pontossággal és intenzitással dolgozni, hanem mindannyiunkért. Magáért is — néz rám —, már meg ne sértődjön, és mindenkiért, aki nem végez produktív munkát.

Karácsony György



Az élet alkonyán?

Nógrád megyének minden ötödik lakosa nyugdíjas. Ez a 20 százalékos arányszám a budapesti és a fejlett ipari megyék arányaival egyezik meg, s 2,4 százalékkal magasabb az országos átlagnál. Az utóbbi négy évben számuk több mint hatezer fővel emelkedett, s 1976 végére elérte a 46 600-at. 40 százaléuk rokkantsági nyugdíjas.

A megyei társadalombiztosítási igazgatóság 1976-ban 827,5 millió forintot fizetett ki nyugdíjként és járadékként — 359,9 millióval többet, mint egy évvel korábban.

Hetvenhárom éves. De koráról inkább csak a legszembevetőbb külsőségjegyek árulkodnak, mintsem egész emberi karaktere. Fiatalos lendülettel kapja kézbe a két vödör fát, s viszi fel fűrgén az emeletre.

A konyhában térül-fordul, és a vödörök már el is tűntek valahol. Dicsérem a frissességét.

— Nincs ebben semmi ördögösség — neveti el magát; szemmel láthatóan hízleg neki az elismerés. — Megvan az egészségem.

— Mikor nyugdíjazták?

— 1964 elején. A bányánál voltam csoportvezető villanszerelő. Harmickét évet ismerték el, és 1944 forintot adtak. Akkor az nagyon jó nyugdíj volt. Kilencszáz forintért vettem magamnak egy nagyon finom öltönyt, még ma is használom, és megmaradt egy ezresem.

— Mennyi most a nyugdíja?

— Lakbérpótlékkal együtt 2500 forint.

— Mennyit költ belőle havonta?

— A rezsiire elmegy 5—600 forint. Aztán jön az élelem. Kenyér, cukor, liszt, zsír, tej, szalámi, hús, krumpli, zöldség, mind pénzbe kerül, mert a városban nincsen kert, ahol megteremjen, nincsen udvar, ahol disznót vagy tyúkokat lehetne nevelni.

— Mennyi pénzt tud megtakarítani?

— Átlagban... úgy 100—200 forintot.

— Szép a lakásuk — nézek körbe.

— Igyekszünk a feleségemmel — húzza ki ismét magát az öreg. — Megvan benne minden, aminek manapság már a valamit is magára adó ember házában meg kell lennie. Takarékosan élünk. Van tévénk, gáztűzhelyünk, olajkályhánk, hűtőnk, centrifugánk, igazán mindenünk.

— Mikor vették?

— Nyugdíj után. Amíg dolgoztam, sokáig a két gyerek tanítására ment a pénz, nem tellett. Amikor nyugdíjas lettem, akkor vált könnyebbé az életünk. Azóta járhatok az Alföldre is.

— Mióta jár le?

— Több mint egy évtizede. Én szervezem az utakat. Rengetegen jelentkeznek. Kell a pénz mindenkinek.

— Hogyan keresnek ott?

— Olyan jól, hogy el sem hiszi. A Bólyi Állami Gazdaságban napi tizorás cimerezés-

sel megkeressük a 250 forintot. Mezőhegyesen az almaszedésért valamivel kevesebbet fizetnek, de adnak almát, meg aki akar, vásárolhat kedvére, kedvezményesen. Szóval egy-másfél hónapos úttal megkeresnek készpénzben hat-hétezer forintot.

— Engem hagyjon ki ebből a játékból! — hártja el kérésemet a tanító-portás. Nem bosszús, nem barátságatlan, csak hát — mint mondja — nincs kedve ahhoz, hogy régi sebeket nyitogassan.

— Annyiszor és annyi helyen elmondtam már korábban a panaszaimat, a mienkét, a tanítókét, anélkül, hogy foganatja esett volna, hogy már magamnak is unalmas.

— Akkor csak annyit áruljon el, mennyi a nyugdíja?

— 1700 forint. Érti, uram! 41 évi pedagógusszolgálat után.

Nem kevesli ugyan, de elégedetlen nyugdíjával váltótársa is, az egykori lakatos. 11 éve ment nyugdíjba portáskollégájához hasonló összeggel. Azóta az emelésekkel 400 forintot gyarapodott. Ketten éppenséggel meg tudnak belőle élni, ám a portásnak — mint kiderül — nem is ez a legnagyobb gondja.

— Az életszínvonalam, akár hogyan is nézzük, nem emelkedett, hanem csökkent — mondja szokimondó őszinteséggel. — Nézze meg, hogy tíz év alatt mennyivel emelkedtek az árak, és mennyivel emelkedett az én nyugdíjam... Egyetlen szerencsém, hogy dolgozhatok.

— Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem vagyok elégedett. 3800 forint a nyugdíjam, mindenre telik belőle. És még pótolhatok is hozzá. Éjjeliőrsködök ezen az építkezésen. Egészséges vagyok, annyit dolgozom, amennyit akarok. A baj, ahogy én tudom, inkább azoknál van, akik kevés nyugdíjat kapnak, ráadásul nem is dolgozhatnak. Ott van például a sógorom. Nem tudom, kap-e kétezer forintot. Pedig ő is lehúzott a föld alatt annyit, mint én.

A sógor fiával és unokájával a szombat délutáni televíziós műsort nézi.

— A tévé a kedvencem — mondja csendesen. — Elnézném éjjel-nappal. Más engem nem is érdekel.

1964-ben, hét évvel korábban ment nyugdíjba fiatalabb rokonánál. Negyven évig vajúroskodott. 2069 forintról 2540 forintra emelkedett mostanáig a nyugdíja. Két éve temette el a feleségét.

— Magamra tán még sok is ennyi pénz — ismeri el anyagi jólétét.

— De sógora ugyanannyi szolgálati idő után, ugyanazért a munkáért kétszer annyi nyugdíjat kap, mint maga — próbálom egykedvű nyugalmából kibillenteni.

— Na és? — kérdezi rezzenéstelenül. — Most más a módi. Magasabbak a fizetések, jobb a nyugdíjrendszer. Én erről aztán igazán nem tehetek.

— Csak hát, nem tartja furcsának a dolgot?

— Furcsa vagy nem furcsa: egyremegy.

Az embernek mindig annyival kell megelégednie, amennyije van.

És sehogy sem tudom bővebben szóra bírni, feloldani óvatosságát.

Fehér falú parasztházikó. Keskeny, mély udvara van. Hátul a kert, végében sebes hegyi patakkal.

A gazda a konyhai pircsen fekszik.

— Mostanában sokat gyengélkedik — magyarázza az asszony. Hegyesen, magabiztosan ül meg a széken. Sokszoknyás ruhája körbe terül szét, mint a kinyitott bazsarózsa.

A férfi száraz kis öregember, tökéletes ellentéte asszonyának. Púposra görbitve hátát, mint a macska, kuporodik fel a pircsen. A konyha falán Szabad Föld-naptár, keresztre feszített Jézus, szenvedő Mária. Különböztet semmi egyéb dísz, semmi cicoma.

Jól oda kell figyelni, mert nehéz szójárású az öreg.

— Hatvanhét évesen mentem nyugdíjba hét esztendővel ezelőtt. A faluban, vagy négyen, mi voltunk az első téesznyugdíjasok. A bikahizlalásnál dolgoztam tíz évet. A keresetem 33 százalékát kaptam meg: 638 forintot. Ezzel még jól is jártam, mert — ahogy emlékszem — az enyém volt a legtöbb.

— A felesége is kap nyugdíjat?

— Ő nem dolgozott tagként a téeszben. Csak nekem segített. Volt, hogy az ő teljesítményét is az enyémhez írták. Ezért aztán, úgy három éve, kaptunk kiegészítést. Most 1400 forint a pénzem.

— Kijönnek belőle?

— Ki. Megspóroljuk a pénzt a kerttel, háztájival. A téesz ad egy holdat, vegyszerezi, megműveli. Nekünk csak le kell törni a kukoricát.

— Akkor ingyen van.

— Nem. A művelésért fizetni kell. 1200 forintot fizetett nemrég az asszony. De megéri, kell a tyúkoknak a kukorica.

— Milyen állatokat tartanak még?

— Csak tyúkjaink vannak... Nincs már tehetség, fogy az erő — vallja be az öreg. — Nyugdíj után két évig még csak bírtam valahogy a mázsálóban, de most már csak pihengetek.

— Hogy érezte magát a közönsben?

— Annyira jól, hogy ha előre tudom, nem ágálok annyit a belépéssel. A mostaniaknak aztán még jobb. Sok a gép, a vegyszer, úri a dolguk. Több nyugdíjat is kapnak.

Erőtlenül nyújtja kezét a búcsúzásra. Arcának szarkalábai közé bújt szeméből lehetetlen kiolvasni bármiféle érzelmi reakciót. Paraszti, robotban elnyűtt öregember, lassan befejezetté igazítja az életét.

Pirosposzsgás, telt arcú, 57 éves férfi. Legalább 15–20 kiló súlyfölösleggel. Szívbeteg.

— 1971 október elejével százalékolta le — mondja apró zihálások közben. — Harmadik fokozatban, 67 százalékos rokkantként. 1400 forintot kaptam.

— Hány évig dolgozott?

— Harminchárom évet szolgáltam le a vasútnál, kereskedelmi vonalon. Nagyon gyengén fizettek. Hívtak régen a bányához, de nem mentem, szerettem a vasutat, meg arra számítottam, hogy majd csak javul a mi helyzetünk is. De elszámítottam magamat: akkor lett jobb a vasutasok fizetése, egyes területeken pedig kimondottan jó, amikor én már lerokkantanam. Rengeteg pénzt elvisz a betegség.

— Mennyit?

— Negyedévenként belekerül a gyógyszer majdnem kétszáz forintba. Ráadásul évente egyszer-kétszer be kell feküdnöm a szanatóriumba. Az orvosok nagyon rendesek, nem fogadnak el pénzt, de hogy valami ajándékot ne vegyek nekik, nem tudom megállni.

— Mennyi nyugdíjat kap havonta?

— 1900 forintot. De ennyit se kapnék, ha a SZOT Társadalombiztosítási Igazgatóság nem ítél meg a számomra havi száz forintot, mint régi társadalmi aktívának. Tízennyolc évig voltam ugyanis a vasútnál szakszervezeti, majd párttitkár. Amikor megkaptam a száz forint emelést, cukkoltak is az ismerősök, látod, miért nem jöttél el hozzánk, a bánya jobban megbecsült volna.

— Megbánta, hogy nem ment át?

— Csak akkor érzem úgy, amikor a nyugdíjamra gondolok. Harminchárom év után többet érdemeltem volna, még ha beteg is vagyok. Nem beszélve arról, hogy betegségem részben a funkciómmal járó idegeskedésekből származott.

— Tehát csalódott, úgy érzi, hogy nem becsülik meg eléggé?

— Pontosan. Bár ennek ellenére nem vagyok keserű ember. Dehát az ember méricskél, hasonlítgatja másokhoz magát, ki mit tett ezért a társadalomért, és sokszor úgy találom, hogy akik annyit sem tettek, mint én, sokkal könnyebben boldogulnak, több nyugdíjat kapnak.

— A jelenlegi nyugdíjrendszerről hogyan vélekedik?

— Nagyon sok jó határozat született az utóbbi években, de a kisnyugdíjasok problémáját még nem sikerült megnyugtatóan rendezni. Sokat beszélgetünk erről egymás között. Az évi kétszázalékos emelést általában sérelmezzük, mert a nagyobb nyugdíjjal rendelkezők ugyanúgy megkapják, mint mi. Így nem hogy közelítenének egymáshoz a nyugdíjak, hanem távolodnak, s ennek következtében az életkörülmények közötti különbségek is lassan növekszenek. Ha rajtam állna, én mindenképpen differenciálnám az éves emelkedést.

A nagyközségi öregek napközi otthonához kapaszkodom fel a meredek parton. Ugyan kiket találok ott? A tanácsi előadó nem sok jóval biztatott. Azt mondta, hogy az öregek az ebéd után gyorsan szétszélednek, az uzsonnát sem várják meg, ami a reggelivel és az ebéddel együtt jár nekik.

A kastély udvarán tömzsi bácsika biceg felém. Kérem, jöjjön vissza, de a kedvéért, nem változtat eredeti elképzelésén.

Az előszobában három asszony tereferél. A két alkalmazott és az egyik 80 körül járó napközis.

— Így megy ez napról napra — panasolja a napközi otthon gondnoknője. — Ebéd után megszűnik az élet. Az öregek megjönnek úgy tíz felé, egyig, fél kettőig elbeszélgetnek, elheverésztgetnek a szolnyokon, aztán sietnek a munkájuk után. Legalábbis mind azt mondja, amikor kérdezem őket.

— Mennyi a napközis létszám?

— Papíron negyvennyolc, a valóságban 10—15 körül. Sokan csak beiratkoztak, eljöttek ugyan egyszer-kétszer, aztán gyorsan elmaradtak.

— Miért? Talán sokat kell fizetni az ellátásért?

— Ugyan. Aki a legtöbbet fizeti, az is csak 250 forintot ad havonta. A többség 50 meg 100 forint körül fizet.

— Az a baj — szól gyorsan a 80 év körüli néni, aki már egy ideje láttam, nagyon igyekezett szóhoz jutni, — hogy nem tudják értékelni, nem tudják felismerni, milyen óriási segítség ez nekünk, egyedüli nyugdíjasoknak. Az unokám mondta, hogy Pesten egészen másképpen van: ott még sorba is állnak az emberek, csak hogy felvegyék őket a napközibe. Ide meg azt vesznek fel, aki csak jönni akar.

— Hogy érzi itt magát?

— Ilyen dolgom nekem még az életben nem volt. Megvan minden kényelem, jó ebéd. Mégis sokan morognak. De kutya is némelyik öreg! — csóválja fejét a néni. — Minél többet adnak neki, annál többet akar. Nemrég még különbusz hordta a faluból az embereket, de az se volt jó. Egy-ketten utaztak csak rajta, persze hogy megszüntették. Akkor az ebédet ócsárolják. Hogy mit lehet szidni rajta? Minden nap húst adnak, kétnaponként általában gyümölcsöt, süteményt. Hát mikor ettünk mi így, ilyen úri módra?

A nagyközségi tanács előadója összeszámolta a költségeket: nekik egy személy havi ellátása 540 forintba kerül. Ebben nincs benne a buszbérlet, melyet az egyik gyár vásárol meg valamennyi napközis igénylőnek. Nagyon tehát a kedvezmények, a község idősei mégsem becsülik kellőképpen. A korlátolt, maradi gondolkodás még ma is sokuk életét teszi oktalanul és főlöselegesen szegényesebbé és tartalmatlanabbá a lehetségesnél. Mesélték, hogy a beiratkozottak közül sokan azért nem járnak, mert a környezetük csúfolja őket meg a gyerekeiket: hogy könyöradományból tartatják el a szüleiket. Így aztán inkább nem kell nekik a „könyöradomány”, hogy csak a faluban fennmaradjon a békeség.

★

A kisváros nyugdíjasklubjában beszélgetünk. A klub gazdag, változatos programjáról ismert. De inkább csak a hivatalos, a népművelői berkekben, mintsem a település lakói között. Sokan például azt sem tudják, hogy náluk ilyen klub is létezik; amiképpen azt sem, hogy egyre több helységben teremtenek hasonló, társas szórakozásra, művelődésre, pihenésre lehető- séget teremtő alkalmakat.

Öten maradtak itt a foglalkozás után. Valamennyien — a hölgy kivételével — szakmunkások.

— Mi általában nem sietünk haza — magyarázza egyikük, egy erősen rövidlátó férfi. — Hetenként egyszer találkozunk, ki kell használnunk az időt.

— Gyakran tartanak ilyen ismeretterjesztő előadást, mint ma is?

— Rendszerint havonta egyszer — feleli a fiatalos megjelenésű hölgy. Betanított munkás volt egy könnyűipari gyárban. — A kislány, innen a művelődési házból, minden kívánságunkat teljesíti. Sokszor még szólni sem kell neki, kitalálja magától, amit szeretnének.

— Nem számoltam, de körülbelül húszan lehetnek itt.

— Általában ennyien szoktunk lenni — válaszol a szemüveges férfi. — Szeretnék, ha többen járnánk, de szerintünk elég ennyi. Jól megvagyunk így egymás között, minnek erőltetni a többieket. Persze, ha többen lennénk, talán érdekesebbek lennének a találkozásaink, másféle embereket is megismerhetnénk. Mert lakik itt a környéken mindenféle: kereskedő, hivatalnok, értelmiségi. De inkább csak munkás-nyugdíjasklub a mienk.

Sorba vesszük az életkörülményeket, a mindennapi gondokat. Nincsenek pana-



szaik. Jó nyugdíjat kapnak, elégedettek. Egykori munkahelyük is törődik velük.

— Nálunk minden évben összehívják egyszer a nyugdíjasokat — mondja az asszony. — A tanácsteremben szépen megteritenek, virágot, szendvicseket, kólát raknak az asztalra, és a gyár vezetői elbeszélgetnek velünk. Ők a gyár munkájáról, gondjairól szólnak, mi a magunkéiról. Nagyon jólesik ez az embernek: tudja, már nem tartozik a gyárhoz, mégis úgy érzi, hogy köze van hozzá.

★

Az új társadalombiztosítási törvény 1975. július 1-én lépett hatályba. Jelentőségét a lehető legtömörebben a következőképpen foglalta össze a megyei társadalombiztosítási igazgatóság osztályvezetője:

— Az új törvény legnagyobb érdeme mindenekelőtt, hogy a társadalombiztosításra vonatkozó korábbi, rendkívül szerteágazó törvényeket, rendelkezéseket egységesítette, s ezzel nagyon nagy mértékben megkönnyítette az ügyintézését. Korábban ugyanis a legkülönbözőbb rendeletekből kellett kikutatni a társadalombiztosításra való jogosultságot. Most ez egy helyen, az új törvényben együtt megtalálható.

Az igazgatóság vezetője néhány konkrétumot is kiemel. A kettes törvény — ahogyan a hozzáértők nevezik — például a társadalom minden tagjára vonatkozóan egységesítette a nyugdíjkorhatárt. A mezőgazdaságban dolgozó nők és férfiak 1976. január elsejétől kezdődően ugyanúgy 55., illetve 60. életévük betöltésekor mehetnek nyugdíjba, mint mások. Azelőtt nekik 5--5 évvel tovább kellett dolgozniuk. Hátrányukat fokozatosan, évenkénti csökkenéssel. 1980-ra hozzák be. Az új törvény lehetőséget teremt arra is, hogy a már okmányyszerűen nem igazolható szolgálati időt bárki tanácsi hatósági igazolvánnyal — két tanúval bizonyítva — igazolhassa. Ennek különösen a hajdani cselédek és summások veszik hasznát, vagyis a mezőgazdasági dolgozók, akikre eddig 1929 és 1945 márciusa között nem terjedt ki a nyugdíjbiztosítás.

Az 1975-ös II. számú törvény megerősítette az úgynevezett ösztönző nyugdíj elvét. Eszerint a nyugdíjkorhatárt elért munkavállaló a munkáltatójával való meg- egyezés alapján, ha egészségi állapota megengedi, folytathatja a munkát, s minden letöltött esztendő után meghatározott százalékkal növekszik a nyugdíj összege. A fizikai dolgozóké 7 százalékkal, a többieké hárommal. Így a fizikaiak keresetük 95, mások 90 százalékát is megkaphatják nyugdíjként.

A kettes törvény intézkedik a nyugdíjasok munkavállalásáról is. A keretösszeg 9000 forint, a foglalkoztatás maximális ideje évi 840 óra. A munkaerőhelyzetnek megfelelően azonban, a munkahelytől és a foglalkozástól függően, ennél magasabb óraszámokban is foglalkoztatható a nyugdíjas. Ezt a munkáltató kérésére általában személyre szólóan a SZOT Társadalombiztosítási Igazgatósága engedélyezi.

A nyugdíjasok száma az elkövetkezendő időszakban tovább emelkedik. A korhatárt elérték saiat dolgukat könnyítik meg

azzal, ha időelismelési kérelmüket nyugdíjba vonulás előtt már egy évvel korábban bejelentik az igazgatóságnak. Így elégedő idő jut a szükséges okmányok beszerzésére, az esetleges korrekciók elvégzésére.

A nyugdíjba készülőknek további segítséget adnak a munkahelyi szakszervezeti nyugdíj-előkészítő albizottságok. 1976. nyarán 95 ilyen albizottság működött megyénk területén, jobbára a régi hagyományokkal rendelkező üzemekben. Az albizottságok tevékenységével elégedettek a dolgozók. Minden iratot, dokumentumot beszereznek helyettük, egyiküknek sem kell külön fáradozni értük. Nem tekinthetjük véletlennek azt sem, hogy általában ezek az üzemek törődnek legtöbbször egykori munkavállalóikkal. Rendszeresen vendégül látják őket az üzemben, segélyeket folyósítanak a részükre, üdülőjegyeket adnak nekik, és természetesen — a törvényes keretek között — visszavárják őket a munkába is. A tapasztalatok szerint a nyugdíj-előkészítő albizottságok megalakítását javasolják minden olyan munkahelyen, ahol legalább 4–500 ember dolgozik, ahonnan évente több dolgozó nyugdíjba menetelére lehet számítani.

Sulyok László

Nyeesett szárnyú madarak

Az állatka, amit az sz.-i szociális otthon természetvédelmi területté nyilvánított parkjában bámulunk az aszott képű öregúrral, félénk levelibéka. Véletlenül keveredhetett a rendezett környezetbe mocsolyák környéki tanyájáról, s most riadtan ugrál a forróaszfaltjárán. Az öreg le nem veszi szemét az ártatlan jószágról. Tekintete követi, míg el nem tűnik a kaszára érett fűben. Arcán csalódottság. Úgyet sem vet a sétányon andalgó gondozottakra. Mint aki titkos találkára vár, elfordítja fejét. Ismét a pár percre hűtlenül elhagyott könyvért nyúl, s lassan mormolja, talán Jules Renard mondatait: „A madár nem érzi, hogy megnyesik szárnyát, de nem tud repülni többé. Az öregség hirtelen köszönt be, mint a havazás. Egyik reggel arra ébredünk, hogy minden fehér.”

A vaskerítés túlsó oldalán maszatos képű suhanc áll meg, élvezzi a vakációt. Füttyent az öregnek. Az odapillant, lomhán felemeli karját. Mint aki búcsúzik.

Az asszony, M. Lajosné keze reszket. Fekete keretes zsebkezdőjével szárítja könnyeit viaszszínű arcáról. Az otthon legújabb lakója.

— Szegény Lajosom fél éve hagyott itt. Nincs senkim. A tanácselnök javasolta, hogy kérjem a szociális otthoni elhelyezést. Hallani sem akartam róla, de az egészségem egyré romlott — szípjoga szo-

bája pléddel leterített heverőjén ülve. — Megviselt az emberem halála. Úgy éltünk, mint a galambok, vénségünkre is kitartottunk egymás mellett. Én maradtam magamra...

— Meglátja, nem lesz nálunk rossz helye — próbálja vigasztalni a férjét gyászoló asszonyt a nővérke, aki fiatal, szinte csitri, fehér miniköpenyével még inkább ellentétes érzéseket éleszt a négy fal között.

— Hány éves a néni?

— Hetvenötödikben vagyok — mondja alázatosan, s halkán hozzát teszi: — Halni jöttem én ide!

— Hogy mondhat már ilyet! — csattan fel a lányka őszintén. — A Gizi néni túl van a kilencvenen, még ősz hajszála sincs, pedig itt él, mióta az intézményt létrehozták. Ha fülébe jut, miket beszél, majd kap tőle, ne féljen! — próbál tréfásabb hangot megütni a nővér. Az érv hatásos, a „legfrissebb” gondozott arcán simulóan a ráncok.

— De mi lesz a szülővel? — fohászkozik érdekes, vékony hangján.

— Majd szerzünk rá vevőt — válaszol a lány.

— Hogyan került ide? — kérdezem az öregasszonyt.

— A falumból van itt egy asszony. Elmentem a lányáékhoz, tőlük tudakolódtam, milyen az élet. Jókat vélekedtek, biztattak... Hát így adtam rá a fejem. Nagyon kedvesen fogadtak itt. Megmutatták a helyemet, a szobátsak velem együtt bajmóldtak az elrendezkedésben, hasznos tanácsokat adtak. Délelőtt már jártam a doktornál is. Alaposan megvizsgált, pihe-nést javasolt. Mi mást tudnék én már, mint feküdni meg botorkálni — magyarázza.

A nővérkével nem zavarjuk tovább. Az új lakót körülveszik a régiek. Ők tudják, mit is jelent az első hét az új környezetben, ami az emlékekben még nem ritkán „szegények házáként” él.

— Sokan várnak elhelyezésre — fordul felém az intézet alkalmazottja. — Kevés a hely. Akkor tudunk újat fogadni, ha meghal valaki. — S csendesen hozzát teszi: — Minden héten temetünk...

Nógrád megyében a gyámolításra szorulókat négy szociális otthonban helyezik el. Ebből az egyiket kizárólag elme- és idegbetegeknek tartják fenn. A négy otthonban az összes férőhely nyolcszázötven. A b.-i intézményben — amely a legújabb — kétszázhuszan élnek. Az épület korszerű, kifejezetten erre a célra tervezték, a kétszintes lakótömböket kecses folyosóra „fűzték fel”. Kivülről szállodának gondolná az ember.

— Amikor ideköltöttünk, a berendezésben és a puszta falakon kívül nem volt semmi. Amit lát, a mi munkánk, pontosabban az öregeké — mondja H. Andrásné igazgatónő. S amire céloz, virágdzsungel, a hallban pompázó textiliák, aprólékos munkával készített szőnyegek, egyszerű keretekben virító amatőr festmények

Végigjárjuk a szociális otthont. A szobák kétágyasak. Ki-ki magának díszítette, így aztán a különféle ízléseknek megfelelően nagy a tarkaság: az egyikben szubszönyeg a főhelyen, a másikban gobelin, cifra élő- és művirágcsokrok a horgolt vagy himzett terítővel borított asztalkákon. De rend, tisztaság mindenütt.

— Ime a foglalkoztatótermünk — nyitunk be az egyik ajtón. A kényelmes fotelokban asszonyok ülnek. Hófehér lepedőket szegnek, lefeszett kézelőket erősítenek, gombokat pótolnak a ruhadarabokon. Sebesen villog kezükben a tű, pedig csupán kcdvtelésből csinálják. A másik a kézimunkázóké. Rajzolnak, drukkolnak — a textilanyagon lassan kibontakozik a terv: egy csendélet körvonalala különleges virágokból. Kiállításra készülnek, újságolják némi büszkeséggel az öregek — s nem is az elsők.

— Nemrég hulladék fonalat kaptunk Felsőpetényből — jegyzi meg az igazgatónő. — Ha látta volna azt az örömet. Addig nem nyugodtak, míg az egészet fel nem gombolyították.

A tágas hallt térelválasztó felezi, fekete-fehér és színes televíziók előtt ülnek néhányan. Arrébb az ebédlő; étteremnek is beillene.

— Az emeleten a fekvőbetegeket helyeztük el...

Őket nem háborgatjuk, ellenben kísérelünk a folyosó nyitott lengőajtaján. A szobák előtt kis parcellák, mint megannyi parányi kert. Margaréta, árvácska, szegfű virít a pászmákban: az idős emberek versengenek egymással, melyiküké a kedvesebb, a szebb.

Elkezdtek a létesítmény környékének csinosítását is. Az erdőgazdaság egyik brigádjától platánt, juhart, tölgyet, fenyőcsemetéket kaptak, még a telepítésben is segédkeztek. Az igazgatónő lelkesedve említi, hogy a szociális otthon lakói és dolgozói együtt ültettek ki kétezer paprikapalántát, mert a kertészkedés is a kedvenc foglalatosságok közé tartozik.

A rövid séta az irodában fejeződik be. — A múlt héten bejött az egyik néni, s közölte; nem bírja nézni az asztalomat. Már tíz napja zöld terítő diszeleg rajta. Pirosat hozott. Hát nem kedves? — néz rám az igazgatónő, akit lépten-nyomon megszólítanak a szociális otthon lakói: van aki érdeklődik, van aki panaszkodik. S. II.-nénak mindenkihez akad pár megnyugtató szava.

A szociális otthonba kerülők között jelentős számban akad hozzátartozó nélküli idős férfi, nő. A szocialista brigádmozgalmal egyidőben kezdődött meg patronálásuk, ami napjainkig kiterjedt az egész intézményrendszerre. Az m.-i intézet vezetője mesélte, hogy a közelmúltban a szomszédos gyárból küldöttség kereste fel. Azt kérték: jelöljön meg három olyan idős embert, akit nem látogatnak. Így kezdődött hát egy legutóbbi „örökbefogadás”, melynek utánajártunk.

— A brigád tagjai régóta törték fejüket, mivel gazdagíthatnák az éves válla-

lást. S akkor pattant ki a szikra agyunkból: itt a szociális otthon! Eddig csak alkalmanként látogattuk az öregeket, ideje lenne ebből rendszert csinálni — magyarázza D. Béla.

A neveket megkapták, ha idejük van, be-betérnek meglátogatni az „örökbe-fogadottakat”, elbeszélgetnek velük, apróbb ajándékokat visznek, érdeklődnek, nincs-e valamire szükségük. E találkozások parányi téglái annak az építménynek, amely különösen az utóbbi években emelkedik gyorsan a szociális otthonok s a társadalmi szervek, gyárak, kollektívák között.

— A közeli bisztró dolgozói hetente mozgóbolltal járnak hozzánk. A gyógyszeráriak érdekes előadásokat tartanak, a nyomdászok meghívókat készítenek rendezvényeinkre, a fémipari vállalat autóbust bocsátott rendelkezésünkre a kiránduláshoz. A termelőszövetkezet az első kérésre felszántotta földünket — sorolja a b.-i otthon igazgatója.

S a lista még korántsem teljes. Nincsenek benne az úttörőcsapatok, a hivatalok, s az egyéb önkéntes támogatók. Anyák napján, szilveszter táján egymást váltják a fiatalok. Műsorral érkeznek, ajándékokkal halmozzák el az otthonba kényszerült embereket.

— Egész életemben azon bánkódtam, miért nem születhetett gyermekem — mondta S. Gáborné. — Aztán váratlanul megkerestek a város egyik vállalatától. Aranyos, derék férfiak, hatan vannak, mintha hat fiam lenne...

Szemei elfátyolosodnak, ahogy beszél róluk.

— Még a mosonmagyaróvári gépgyár-ból is eljöttek meglátogatni. Négy éve tolókocsit készítettek nekem, tavaly pedig televíziót hoztak. Külön busszal, harmincan. Azt hiszi, találtam egyetlen értelmes szót, hogy megköszönjem. Csak bögtem, mint egy kölyök — meséli a mozgássérült fiatalember.

Az ápolónők dolga az l.-i szociális otthonban a legnehezebb. Az idegsérültek otthona ez. B. Istvánné másfél évtizede dolgozik itt. A kellemes árnyat adó lombkoronák alatt beszélgetünk, körülöttünk jönnek-mennek a gondozottak.

— Nem fél?

— A zárt osztályra nem szívesen megyek. Egyébként mitől félnék? A betegek ismernek engem, én meg őket. Ha nem is tudják, de érzik, hogy miattuk vagyunk, értük. Egy-egy jó szóért annyira hálásak tudnak lenni — magyarázza az osztályvezető nővér.

— Hogyan került ide?

— Véletlenül. Tizenöt évvel ezelőtt óvónőnek jelentkeztem, de a papírjaimat elfelejték továbbítani. Gondoltam: a képzeletbeli kör kezdete és vége a gyermek és a tehetetlen öreg, akad jó néhány közös vonásuk. Megpróbáltam hát a gondozónővér szerepével.

— Itt csak betegeket látni...

— Annál nagyobb a szükség a lelkiismeretes munkára.

— Mennyi a fizetése?

— Nekem háromezer, de a beosztottjaimnak átlagosan kettőezer-négyszáz. Vesztélyességi pótlék nincs. Dehát ezt nem is lehet pénzért csinálni. Aki nem érez magában elhivatottságot, az legfeljebb fél évig marad. S jobb is, ha távozik.

— A gondozottakkal kijönnek?

— Sajnos, a beutalás idején alig áll információ róluk rendelkezésünkre. Mostanában már a hozzátartozókat, kezelőorvosokat faggatjuk ki, s dossziét nyitunk. hogy jobban megismerjük őket. Szívós munka kell mindehhez. Az egyik nő például vaknak tette magát, hosszú ideig felolvas-tunk neki. Kivonta magát a közös foglalkozásokból. a munkából. Véletlenül jöttem rá a szimulálásra, s kétnapi beszélgetésbe került, amíg meggyőző érvekkel rádöbentettem viselkedésének céltalanságára.

— Akad-e még, aki ezt a pályát választja?

— Egyre kevesebb — mondja B.-né.

Bekukkantunk néhány szobába. Az épület valaha kastély volt, vaskos falai között kellemes a klíma. Az ágyak katonásan megvetettek, az éjjeliszekrényeken félbehajtott papír áll, rajta színes ceruzával rajzolt kusza ábrák.

— Nónapra készítették a férfiak. Azóta őrzik az asszonyok. Sajnálják kidobni — kommentálja az osztályvezető nővér.

A magány szünetelt ellensége a közösséghez szokott embernek. A szociális otthonokban évről évre intézkedési terv készül az unaloműzésre. Ezek az úgynevezett „foglalkozások”, melyeket foglalkoztató nővérek szerveznek, vezetnek. A megyei tanács egészségügyi osztálya esztendőkkel ezelőtt irányelveket dolgozott ki, módszertani útmutatót bocsátott rendelkezésükre azzal a céllal, hogy valamennyi gondozott találjon magához illő elfoglaltságot.

— A kertben kora tavasztól késő ősziig akad munka, csak keresni kell — jegyzi meg K. János. A férfi hatvanhetedik évét tapossa, de tízet szemrebbenés nélkül letagadhatna belőle.

— Nem szeretek a szobában tétlenkedni. Ha tehetem, fogom a kapát, a gereblyét és kiballagok a friss levegőre.

Szobatársaság éppen ellenkezője. Valamikor tanító volt, hobbija a keresztretjtvény és az olvasás. Ő sem igen észleli az idő múlását. Szemüvegét fejbüdjára tolva mondja: — Sok a közös rendezvény. Van énekarunk, színjátszó kör. A magunk szórakoztatására...

A b.-i otthonban a kézimunka nem csupán kedvtelés, bevételi forrás is, hiszen roppant szorgalmasak az ügyes kezű asszonyok. Már felvetődött a gondolat, hogy szerződést kötnek valamelyik háziipari szövetkezettel bedolgozásra. Az ügyletből nem lett semmi, mert a határidők szorosak, s ami már kötelező lenne, nem nyeri meg a lakók tetszését. Évenként szinte mindennütt programba iktatnak kirándulásokat, főként a megyével ismerkednek az öregek.

Az idős emberek gyorsan barátkoznak, sőt Amor is csintalanokodik közöttük. Az sz.-i otthonban már harmadszor nősült egy hetvenéves aggastyán, egymásra talált két mozgássérült fiatal is. Ajándékokat, meg-

hívókat készítettek, a gondozók talán nagyobb lázban égtek, mint az esküvőre készülők. Ott volt az egész rokonság, s az ifjú pár külön szobát kapott.

Akadnak persze olyanok is, akik nehezen illeszkednek bele a közösségbe. Az m.-i otthon egyik bakafántos lakója, H. Ilonka néni például hajdanán ápolónő volt, s úgy gondolta: jobban ért a gondozók feladatahoz bárki másnál, parancsolgatott, intézkedéseket adott ki, mintha ottlétének minőségével nem lett volna tisztában. Előjogokat követelt, s miután nem kapott, kérte a másik szociális otthonba helyezését. Ohaja nem maradt teljesítetlen.

A Nógrád megyei Tanács egészségügyi osztályának csoportvezetője, B. István nagy tapasztalatokkal rendelkezik a szociális otthonok területén. Nem véletlenül, hiszen több mint két és fél évtizede foglalkozik a gondozottak problémáival, az intézmények „akfelügyeletével.

— Ki kerülhet az otthonokba?

— A rászorulóok közül, aki kéri. Általában egyedülálló emberek ezek, de akad köztük olyan is, akinek gyermekei vannak, akik elfeledkeznek arról, hogy mivel tartoznak a szülőnek. A társadalom azonban nem ilyen „feledékeny”, gondoskodik az öregekről is.

Egy-egy kérelem kivizsgálása, elbírálása hosszadalmas. A helyi tanács intézi az ügyet, gyűjti az aktákat: kereseti igazolást, környezettanulmányt. Az utóbbiból egyet K. Árpádné tesz elem. A nyomtatványt D.-ről küldték, a hetvenhét éves Sz. Mihályné körülményeit így jellemzik: „A legszükségesebb házi bútorzat egy ágyból, két darab székből, egy darab szekrényből és tűzhelyből áll. A fia lakása szép, rendezett, a mai ember igényeit kielégítő. A kapcsolat az anya és a fiú családja között megromlott, így nem akar itt élni, ragaszkodik a szociális otthoni elhelyezéshez”. Ennyi a környezettanulmány, amelyen még feltüntették: az asszony nyugdíja havi 630 forint.

— Mikor kap helyet?

— Nem tudjuk. Évente kétszáz öreget utalunk be, s az igény ennek két-háromszorosa. Az utóbbi időben a szociális otthonokkal szembeni elítéletek megszűntek, az idősök hallomásból vagy személyes tapasztalatból ismerik a körülményeket, s nem idegenkednek tőle.

— S mi történik velük, míg nem lesz üresedés?

— Átmeneti megoldások vannak. A megyében például tizenkét öreg napközi otthona található, ahol tízórát, ebédet, uzsonnát kapnak, rendszeres orvosi ellátásban részesülnek. Gondoskodunk számukra programokról is, a betegeket pedig házi gondozásban részesítjük — sorolja K. Árpádné.

— Végigjártam az intézeteket. Nem lehet olcsó mulatság a fenntartásuk...

— Nem. A megye négy szociális otthonának éves költségvetése több, mint húszmillió forint — mondja L. Józsefné, a gazdasági ügyek intézője. — Egy szociális otthonban lakóra több mint huszonezer forintot költünk...

A szociális otthonokban a látogatás idejének nincsenek szigorú szabályai. A hozzátartozók, érdeklődők a nap bármely szakában találkozhatnak a gondozottal. Érdekesek ezek az együttlétek. A beszélgetéseket az emlékek eleven és lüktető érendszere hálózza be, egyik oldalról az aggkor laza őszinteségével, másíkról pedig az ifjúi ékesszólás cafrangjaival.

Távrolról nézzük őket az igazgatónővel. A szájakról olvassuk le a mondatokat. Nem sokat beszélnek, inkább nézik egymást, mert miről is diskurálnának. A szociális otthon lakói értesülnek a világ dolgairól az újságokból, rádióból, tévéből. Szabad kijárásuk van a városba, eljut hozzájuk a legfrissebb országos pletyka is. Harminc

Salakhegy

avagy egy helyszín keresztmetszete

Csökönnyösen visszatérő városképi elem volt. Mint Maupassant-nak, elhatalmasodó idegbajában, az Eiffel-torony. Mint Cézanne képein a Mont Sainte-Victoire.

Mégis, mintha a bélyeggrafikus is megsejtette volna a jövőjét, mert az egyforintos címletű forgalmi bélyegre a modern városmag mögé szelid hajlatú dombot rajzolt. Pedig még egy éve sincs, hogy a mértanian egyenes hegyderék tühegyes csúcsban végződve minden irányból makacsul magához vonzotta a tekintetet. S ha a 21-es főúton elhagytuk a baglyasi vasúti felüljárót, két gyárkémény és a toronyház mögül tűnt elénk. Ha Rónafalu buszmegállójából tekintettünk alá, akkor a Pécskö-hegy csúcsáról induló lendületes vonal feleúton aritmiás idegességgel váratlanul felívelt, majd alázuhant, megrajzolva ezzel a salakhegy sziluettjét, hogy innen már töretlenül fusson a Karancs hármas hullámaig. De egyben már a vulkanikus csúcsok műhatatlanul egyenrangú társává avatva a salakkúpot. Ha a megyei művelődési központ bal oldali dohányzófolyosójáról kitevődött a tekintet, Varga Imre Város című vasbeton emlékműve mögött zárta le a látóhatárt.

Rég túl volt férfikorán. Kiegyezett, nem füstölgött már, kihűlt. Régen egyaránt becsapott erdőjáró, csellengő, gombázó embert és ott dolgozó munkást is, akiket nyomtalanul elnyelt izzó üregeibe. Megbizhatatlan felszíne napjainkra semmiféle veszélyt nem rejteget. Tisztességes sport-salakká szelidült az egész füstökádó hegy-szörny, a környékbeli gyerekek szülői ráijesztéseinek nemzedékeken keresztül kéznél levő eszköze.

Az acélgyári kémény tövében levő kazánok bunkeréből végtelenített kötélpályán, csillében érkezett a salak annyi évtizeden át. Az üzemnek kellett a gőz, az energia. Hegy épült itt, a környező vulkanikus kúpok versenytársa.

Amikor a billentőszerkezet kifordította az első tele csillét, s ott púposodott az első halom, majd pedig egymás után érkeztek és ürültek sorra a csillék, s lent a halom nőtt, csúcsosodott, szinte kiszámítható ütemben, amikor tehát első ízben csodálkozott rá az ember, elég lett volna tudni

nap szabadságukat meg azoknál töltik, akik látogatni szokták őket. A levelek pótolják az alkalmi röpké szóváltásokat.

A harmincöt körüli férfi például csak húsz percig marad. Az öregasszony egészen a kapuig kikíséri, nem lesz könnyes a szeme, még csak hosszasan sem integet. Inkább a nyári napsütést élvezi, ahogy szaporán csattognak a fény csákányai, s aranyat szikrázik a sétány sercegő homokja

A sárgaszemű virágok felett alacsonyan húz el egy foltos hasú fecske. Mintha szárnyát nyesték volna. Pedig csak időváltást jelez.

Szabó Gyula

a salak szétterülési együtthatóját és a napi mennyiséggel megszorozni, s a korabeli ember pontosan tudhatta volna, mekkora magasságra tekint majd fel a város 70-es évekbeli lakója. Mert minden emberi törekvés végső kimenetele bizonytalanabb, mint ezé: itt csak azt kellett volna tudni, milyen anyagot öntenek le és az milyen sűrűségű, lelapad-c, mint a mák vagy a porcukor, vagy meghatározott körben szétterül ugyan, de a kör átmérőjével és az anyag minőségével sajátos összefüggésben meghatározott ütemben fölfelé is növekszik-e egyre magasabba halmozódva, lent pedig egyre biztosabb lábon állva.

A munka és az idő összefonódásának ez a sematikus monumentuma mostanában egyre bonyolultabb összefüggésrendszerbe ágyazódik. Múltja fölött így ilélkezett nyugdíjas főgépész ismerősöm: „A salakhegyet nem elég önmagában nézni. Az sem kielégítő, ha a gyárral együtt látjuk. A bányája az, amihez kapcsolni kell. A bányát valami hatalmas testű élőlényhez tudnám hasonlítani. Mint egy óriás testű ragadozó, élte fel ezt a vidéket. A Kastély volt a feje; onnan irányították a termelést, meg szinte az egész környék életét. Az élelemtárak az energiát raktározták; a legnehezebb időkben is akadt bennük füstölt szalonna, jóbors, só, rizskása, zsír. Levegőhöz úgy jutott, hogy irtották az erdőt a környéken bányafának. azzal dúcolták alá a tárnákat — így teltek meg a föld alatti járatok levegővel, mint valami óriási légszákok. Erekek ott voltak a tárnákban, vágatokban futó, de még az egyes üzemeket is összekötő vágányok, amin a kitermelt szén jött a felszínre és továbbított rendeltetési helyére. Végtermékként, hatalmas kloakaként ott voltak a meddőhányók és a salakhegyek, meg a temelők az áldozatul esett bányászok sírjaival. Hát így kell felfogni a salakhegyet. Csakhogy tudni kell ehhez azt is, mi a különbség a meddőhányó és a salakhegy között” — tette még hozzá. (Ha nem magam hallom ezt a kissé ügyetlen, irodalom által megfertőzött látásmóddal kidagolt metaforát, és nem tudom róla, hogy kegyelettel őrzi az Erdélyi Helikon Magyarországi Barátainak Aranykönyvét [1937.], amelyben az irodalom támogatóinak hosszú névsorában az apja is szerepel, aligha hiszem el, hogy maga találta ki a fenti képet.)

Úgy látszott, végleg a múlté a hegy. Visszanyeri magának a természet. A szivós vegetáció egyre feljebb kapaszkodott. Az omladékos partokat meghódította a gyom. az igénytelen bodza, a sokat tűró akác s a gondtalan vadrózsa. Voltak helyek, ahol már a nyúlak való fű is megtermett, s a nyír is jól érezte magát.

Mikor nekiláttak a salak kitermelésének, sűrű bozóton át vágtak utat a markológépeknek, teherautóknak. Elemenként leszerelték a kötélpályát, majd a helyén mélyen belevájtak a hegyoldalba, hogy kellő placc legyen a gépek forgolódásához. Ettől kezdve az energikus ZIL-eken szétvándorló, fokozatosan leépülő hegy az idő újabb dimenziójába lépett. A páctó partjain gyanútlanul üldögélő galambokat fel-felriasztotta a forgalom. Éjszakánként, a hegy lábánál a bejáró munkások hajdan volt hétközi szállásából, a „barakkokból” kialakított otthonok lakói is alig aludtak a dübörgő teherautók zajától, amelyek a vízvázalásztói épületblokkgyárba szállították az alapanyagot. Reggelre kelve a kertek fáit nem friss harmat, hanem újjnyi szürke por borította. Éppúgy, mint a nyitott tárolóhelyen a gyár tavalyról maradt május elsejei foszladozó transzparensait, s a földgömb megmaradt bordázatát. Időnként a kúpolásalak tömbjeiből is útrakelt egy-egy teherautónyi kispénzű emberek építkezéseire, hogy biztos alapul szolgáljon a családi házakhoz. Csak a használhatatlan öntödei homok maradt érintetlen vagy túrta arrébb a földgyalu, ha éppen útban volt.

A megbontott salakhegy esti ellenfényben, még inkább eső utáni felfrissült színeiben élt igazán. Némi horongással árnyalt melegség jellemezte ilyenkor. A lefutó eső járatai mint ezernyi ránc taglalták a tónusgazdag salakfelületet, s ettől a színerősség szinte emberi mélységűvé dűsült. A fák, bokrok tavaszi zöldje ugyan felélénkítette a megállapodott színhatású hegyoldalt, de az már nem adta fel bölcse nyugalomát. Várt a sorsára.

És ha végleg eltűnik a hegy, s széteszik az épületek falába, sportpályákra, parkok sétányaira, sertésólak garicsaiba, kövzetlen gazdasági udvarokra, és ki tudja még hányféle helyre, emlékét a szín őzri majd. Mint a Puskin Múzeumban látott Rembrandt-képét, amelyet lán sohasem látok viszont. A megfeketedett festményen tűnődő öregasszonyarc. Ha azonban elfordítjuk fejünket, recehártványkon az arc világosságát beárnyékoló vörös kármza — amelyet fejkendőnek is vélhetnénk — őrződik meg. Az öregasszony arcvonásaiban lejegyzett élettörténetet már rég elfelejtettem, a kép mégis elevenen bennem él, mert mintha az egyéni élet-idő felszívódott volna a fejkendő vörösébe, amelyet rövid koncentráció után annyi év múltával is bármikor pontosan fel tudok idézni, és néha, fárasztóbb napok után még az álm vetítőernyőjére is magától kinagyítódik.

Eltűnt minden részlet, eltűnt minden azonosítható elem, csak az idő kiegyezett szín maradt, amely már mulhatatlan. Noha tudom, hogy alatta ott az arc is. De ez már holt tudás.

Pál József